

Wojciech Broszkiewicz*

MŁODZI O MŁODOŚCI – DEFINIOWANIE MŁODOŚCI I CECH OSOBOWOŚCIOWYCH MŁODZIEŻY W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ

*W młodości się pije, bawi i się niczym
nie przejmuje :D (Polit. PWSW 291)*

Wprowadzenie

Osobowość człowieka jest kształtowana w procesie socjalizacji w kontekście dominujących wzorców osobowych. Są to cechy społecznie najbardziej pożądane i jako takie przyczyniają się do efektywnego funkcjonowania w społeczeństwie. Jednakże wobec dynamicznych przemian, jakich jesteśmy obecnie świadkami, nie jest łatwe dokładne określenie tego, czego współczesne społeczeństwo oczekuje od swoich członków. Czy chodzi tu o konformistyczne i niezbyt twórcze dostosowywanie się do obowiązujących norm? Czy też wprost przeciwnie: łamanie ich i tym samym generowanie postępu? Bez względu na odpowiedź, jaka mogłaby się tu pojawić, ważne jest ustalenie, jak postrzegane są takie wyzwania. To właśnie przekonanie o tym, jak jest, decyduje o podjętych strategiach życiowych w większym stopniu niż to, jak jest rzeczywiście. Byłoby więc dobrze, aby takie przeświadczenie było oparte na jak najbardziej trafnych diagnozach. Szczególnie, gdy dotyczy to młodych osób, których wybory mają decydujące znaczenie dla ich przyszłości.

Nowoczesna osobowość jako wyzwanie współczesności

Kształcenie się ma głównie na celu nabycie odpowiednich kompetencji, umożliwiających efektywne funkcjonowanie w społeczeństwie i zajęcie jak najlepszych pozycji w jego strukturze. Dlatego też decyzje dotyczące ścieżki edukacyjnej należą do kategorii najważniejszych życiowych wyborów. Jednakże, aby były one jak najbardziej trafne, konieczne jest uwzględnienie szeregu przesłanek uzasadniających ich podjęcie. Racjonalne podejście do

***Wojciech Broszkiewicz** – doktor socjologii; adiunkt w Instytucie Socjologii UR; zainteresowania naukowe: socjologia młodzieży, reprodukcja kapitału kulturowego, społeczeństwo informacyjne i media, społeczności lokalne.

tej kwestii wymaga rzetelnej oceny zasobów, jakimi się dysponuje, tj. diagnozy sytuacji ekonomicznej oraz kapitału społeczno-kulturowego rodziny, a także własnych zdolności i predyspozycji (w tym m.in. cech osobowościowych). Dokonanie takiego oszacowania jest stosunkowo łatwe, np. w porównaniu z próbą oceny dominujących wzorów kulturowych pod względem ich przydatności z punktu widzenia rozwoju osobowości lub też w odniesieniu do problemu z określeniem obecnego i prognozowanego zapotrzebowania rynku pracy.

Ponieważ społeczeństwa opierają się na określonych, spajających je wzorach kulturowych, każdemu pojawiającemu się pokoleniu w procesie socjalizacji aplikowana jest umiejętność ich rozumienia i interpretowania. W znacznej mierze proces ten odbywa się właśnie poprzez kształcenie. Na uwagę zasługuje tu fakt, iż samo pojęcie „kształcenie”, którego efektem ma być „wykształcenie” wyraźnie odnosi się do jakiegoś wzorca lub też szablonu, będącego celem zaplanowanych i konsekwentnych – jak określiłby to Pierre Bourdieu – działań pedagogicznych (Bourdieu, Passeron 1990, s. 60). W celu nadania osobowości młodych ludzi „pożądanych kształtów”, społeczeństwo na kolejnych szczeblach systemu edukacji desygnuje do tej działalności wyspecjalizowane instytucje. Stanowią one instytucjonalny aspekt procesu wychowania i muszą – jak podkreślał Florian Znaniecki – uwzględnić istnienie trzech często konkurencyjnych środowisk wychowawczych, jakimi są rodzina, otoczenie sąsiedzkie i grupy rówieśnicze (Znaniecki 2001, s. 89).

Wzory kulturowe kształtują uwarunkowania polityczne, społeczne i ekonomiczne. W społeczeństwach totalitarnych wzory te wdrażane są bezwzględnie i brutalnie, jak na przykład miało to miejsce w nazistowskich organizacjach młodzieżowych Hitlerjugend lub Bund Deutscher Mädel, a także komunistycznej organizacji Pionierów. Co ważne, przynależność do tych struktur jeśli nie *de iure* to *de facto* była obowiązkowa. Jednakże przemoc nie jest domeną jedynie totalitryzmów. Jak zauważa P. Bourdieu, ma miejsce także w społeczeństwach demokratycznych, aczkolwiek przybiera ona nieco inną formę. Według niego, w demokracjach mamy do czynienia z świadomym kształtowaniem osobowości młodzieży w szkołach za pomocą działań pedagogicznych, które są przejawem tzw. przemocy symbolicznej (Bourdieu, Passeron 1990, s. 61). Bardzo istotne jest bowiem to, na jakie przedmioty stawiany jest nacisk oraz to, jakie są na nich omawiane treści i w jaki sposób jest to czynione. Działania te nie są uniwersalne, ale zależą od przyjętego wzorca. W tym przypadku istotą kształcenia jest osiągnięcie podstawowego celu, jakim jest zinternalizowanie określonych wzorów kulturowych, a przez to zapewnienie społeczeństwu swoistego *status quo*. Jeśli

więc podobieństwem pomiędzy demokracjami i totalitaryzmami jest wdrażanie tychże wzorów za pomocą przemocy symbolicznej, to jednak same te wzory są różne. Ponadto, w państwach obu typów obok działań związanych z przemocą symboliczną gwarancją dostosowywania się do obowiązujących wzorów jest także prawo do korzystania przez instytucje państwowe z przemocy fizycznej. Jednak w tych pierwszych jest ono ściśle reglamentowane. W tych drugich skala tego zjawiska jest większa i, choć często zgodna z obowiązującymi w nich normami prawnymi, to problematyczne jest wówczas właśnie to prawo.

W obu przypadkach zasługuje także na uwagę wyraźne skupienie uwagi systemu społecznego na młodych ludziach, których osobowość z racji wieku jest szczególnie podatna na kształtowanie. Od tego, jakie wzory będą oni uznawać zależy bowiem kształt przyszłości. Z tego punktu widzenia dorośli stanowią pewien problem, gdyż posiadają już określone postawy i nawyki, które stosunkowo trudno zmienić. Jeżeli natomiast propagowane wzory i normy są zinternalizowane, to dostosowanie się do nich jest relatywnie łatwe. Jednakże – nawet pomijając treść i jakość tychże wzorców – sam fakt ich promowania, wykorzystującego w mniejszym lub większym stopniu przymus może być przyczyną buntu. Szczególnie, gdy dotyczy to młodych osób cechujących się indywidualizmem, nonkonformizmem i dużą asertywnością. W ich przypadku sprzeciw wywołany nieumiejętnym propagowaniem wzorów kulturowych może *a priori* sprawić ich odrzucenie. Tym samym istnieje prawdopodobieństwo, że nawet trafna diagnoza oczekiwań społecznych może nie zostać przez młodzież tę wykorzystana efektywnie, tj. w celu odpowiedniego zaplanowania kariery edukacyjnej. Ponadto, wzory kulturowe – zarówno te mniej lub bardziej akceptowane – nie tylko mogą być różne w zależności od ustroju i mogą zmieniać się wraz z jego zmianą, ale też możliwa jest ich ewolucja wewnątrz jednego i tego samego systemu społecznego. Szczególnie mocno podkreśla to Marshall McLuhan, według którego wszelkie zmiany społeczne, a w związku z tym wzory kulturowe ulegają przemianom w efekcie zmieniających się podstaw technologicznych społeczeństw. Zjawisko to nazywa on determinizmem technologicznym (Goban-Klas 2002, s. 140).

Kolejnym problemem utrudniającym jednoznaczne zdefiniowanie aktualnych wyzwań jest także wielowymiarowa i skomplikowana rzeczywistość społeczna. Dobrą ilustracją tej kwestii jest choćby mnogość pojęć mających na celu opisanie współczesności, jak np. pojęcie społeczeństwo wiedzy Petera F. Durckera (1999, s. 44), społeczeństwo informacyjne Yoneji Masudy (Zacher 1997, s. 14), społeczeństwo sieciowe Manuela Castellsa (2003). Każda z tych koncepcji przewiduje nieco inne wymogi stawiane przed człon-

kami współczesnych społeczeństw. Obecnie nie postrzega się już kształcenia jako linearnego procesu, na którego końcu człowiek jest już ostatecznie wykształcony. Wiedza w dzisiejszych czasach coraz bardziej i coraz szybciej się dezaktualizuje i coraz mocniej podkreśla się konieczność tzw. permanentnego kształcenia. Tym samym mniej ważne staje się to czego człowiek się już nauczył, a coraz istotniejsze jest to, że potrafi się uczyć i ustawicznie podnosić swoje kwalifikacje.

Biorąc powyższe pod uwagę pojawia się więc pytanie: jak wobec tego określić wyzwania współczesności na tyle trafnie, aby odpowiedź na nie gwarantowała efektywne funkcjonowanie w społeczeństwie? Dla odpowiedzi na to pytanie może być użyteczna kategoria „nowoczesnej osobowości”. Już przynajmniej od Oświecenia – tj. odkąd dostrzeżono, że świat społeczny ulega zmianie – każde następne pokolenie w mniejszym lub większym stopniu uważało się za nowocześniejsze od poprzedniego (Mattelart 2001, s. 16). Ponadto, aktualnie społeczeństwa tzw. krajów rozwiniętych wkroczyły w etap, w którego charakterystykach często zawarte jest pojęcie nowoczesności, a ściślej rzecz ujmując – późnej nowoczesności (Beck, Giddens, Lash 2009). Co więcej, pojawiły się już koncepcje wskazujące na możliwość innego typologizowania osobowości ludzkich, jak np. propozycja Zygmunta Baumana. Wyróżnił on takie typy, jak: włóczęga (tj. człowiek charakteryzujący się brakiem przywiązania do konkretnego miejsca i brakiem perspektywicznego myślenia oraz poszukujący w permanentnej zmianie możliwości samorealizacji), gracz (osoba walcząca o pozycję w strukturze i podejmująca ryzyko rywalizacji), turysta (tj. kolekcjoner nowych wrażeń, a jednocześnie podróżnik powracający do własnego miejsca na Ziemi i wymagający, aby wszystkie inne były do niego podobne, tak aby mógł się w nich czuć jak u siebie) oraz spacerowicz (tj. konsument w ruchu, klient pasażerów oraz super i hipermarketów, który łączy wypoczynek i relaks z zakupami). W tym ujęciu – co charakterystyczne dla baumanowskiej ponowoczesności – wszystkie te typologie przenikają się i żadna z nich nie występuje w „czystej” postaci (Bauman 1993, s. 18 i dalej). Tym samym trudno tu o odwołanie się do jednoznacznych i wyrazistych kategorii osobowości, mogących stanowić punkt odniesienia dla empirycznych poszukiwań. Przy czym – co warto zastrzec z uwagi na relatywnie odległy już czas pojawienia się pojęcia „nowoczesnej osobowości” – nawet jeśli charakterystyki zawarte w desygnacie tego terminu nie odpowiadają w pełni współczesnym wyzwaniom, to na pewno są one bardziej aktualne niż te, które opisują osobowość tradycyjną.

Warto więc nawiązać do koncepcji Józefa Kozielskiego, Alexa Inkelesa i Davida Smitha oraz Adama Sarapaty. W kontekście pożądanых cech nowoczesnego człowieka J. Kozielski przywołał pojęcie *homo hubris*. Zauwa-

żył on, że choć pierwotnie greckie *hubris* oznaczało nieposkromioną pychę i pragnienie wywyższania się, wywołujące gniew bogów, to zatraciło już ono ten pejoratywny sens. Obecnie określenie to odnosi się do tych sił tkwiących w człowieku, które zmuszają do działań prowadzących do dowartościowania siebie, samodoskonalenia, osiągania coraz wyższych pozycji i stanowisk, akceptowania zmian i innowacji itd. *Zaspokojenie tych dążeń, czyli „dowartościowanie siebie”, rodzi satysfakcję i wywołuje dumę; zwiększa poczucie osobistego bezpieczeństwa, scala indywidualną osobowość i pozwala optymistycznie patrzeć na świat; nadaje wreszcie sens życiu* (Kozielecki 1988, s. 57; por. też: Krzysztofek, Szczepański 2002, s. 44). Do prekursorów definicji osobowości nowoczesnej należy także A. Inkeles, według którego posiadanie tego typu osobowości oznacza: otwartość na nowe doświadczenia; gotowość do świadomej akceptacji zmiany; zdolność do zbierania informacji o faktach i umiejętność korzystania z wiedzy w podejmowanych działaniach; umiejętność planowania zarówno w sprawach osobistych, rodzinnych, jak i publicznych; skłonność do kalkulacji, wynikająca z przekonania, że świat człowieka jest policzalny, a wiele zjawisk z powodzeniem można przewidywać; wysoka ocena umiejętności technicznych, ułatwiających korzystanie z nowych urządzeń; rozumienie logiki procesów produkcyjnych i zasad podejmowania decyzji na szczeblach podstawowych; wysokie aspiracje oświatowe oraz zawodowe; świadomość godności innych, a także szacunek dla godności cudzej; uniwersalizm i optymizm w postępowaniu (Inkeles, Smith 1984; por. też: Krzysztofek, Szczepański 2002, s. 52). Kwestia postrzegania osobowości nowoczesnej stała się także przedmiotem badań A. Sarapaty, według którego osobowość tego typu wiąże się z otwartością na nowości, ciekawością świata, ustawicznym dokształcaniem się, samodoskonaleniem, czytelnictwem prasy, słuchaniem radia, oglądaniem TV, planowaniem i przewidywaniem, aktywnością, tolerancją oraz umiejętnością korzystania z nowoczesnej techniki (Sarapata 1993, s. 22).

Na gruncie powyższych rozważań pojawiają się więc następujące pytania badawcze oraz odpowiadające im hipotezy:

1) Jak badana młodzież definiuje młodość na tle wyzwań nowoczesności? Hipoteza: Z punktu widzenia nowoczesnego społeczeństwa najbardziej racjonalne jest postrzeganie młodości jako okresu przygotowawczego do dalszego życia, szczególnie w kategoriach nabywania wiedzy w ścisłym tego słowa rozumieniu. Oznacza to, że młodzi ludzie na tym etapie życia powinni przede wszystkim skoncentrować się na zdobywaniu jak najlepszego wykształcenia. Natomiast postrzeganie młodości w jakikolwiek inny sposób może być wskaźnikiem braku odpowiedniej wiedzy dotyczącej wymogów współczesności wśród badanych młodych osób lub też negacji konieczności podnoszenia

swoich kompetencji, co może wynikać z nonkonformizmu młodych osób. Jednak oba te warianty miałyby w ostateczności zbliżony skutek, tj. utratę szansy na optymalne dostosowanie się do funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie.

2) Jak badani młodzi ludzie postrzegają swoich rówieśników w odniesieniu do wymogów nowoczesności? Hipoteza: Pogląd młodych respondentów na temat charakterystycznych cech młodzieży – traktowanej w kategoriach tzw. uogólnionego innego – jak każda generalizacja posiada znamiona stereotypu i obrazuje raczej przekonanie na temat tego, jak są postrzegane młode osoby, a nie jest świadectwem tego, jacy młodzi ludzie są w rzeczywistości. Dlatego też założono, że opis cech osobowościowych współczesnej młodzieży szczególnie w aspekcie racjonalności będzie odbiegał od cech nowoczesnej osobowości wyróżnionych przez cytowanych wyżej J. Kozieleckiego, A. Inkelesa i D. Smitha oraz A. Sarapaty, a najczęściej wskazywanymi cechami będą takie, jak: beztroska, lekkomyślność itp.

3) Jak badana młodzież postrzega siebie w kontekście konieczności posiadania we współczesnym świecie atrybutów nowoczesnej osobowości? Hipoteza: Badana młodzież, opisując własne cechy przeważnie nie odwołuje się do charakterystyk zawartych w koncepcji nowoczesnej osobowości. Pozytywna weryfikacja tej hipotezy oznaczałaby, że jeśli w ogóle badana młodzież wie, jakie są cechy nowoczesnej osobowości, to nie są one na tyle silnie zaakcentowane w jej świadomości, aby pojawiać się w autodefinicjach.

Analiza sposobów postrzegania przez ludzi otaczającego ich świata jest o tyle uzasadniona, że zgodnie z koncepcją współczynnika humanistycznego Floriana Znanieckiego to właśnie interpretowanie zachodzących zjawisk decyduje o przyjmowanych wobec nich postawach i podejmowanych strategiach życiowych (Thomas, Znaniecki 1976, s. 43 i dalej). Spojrzenie na świat oczyma badanych pozwala odkryć ich motywacje do działań, a przez to umożliwia zrozumieć ich zachowania. Jednakże należy tu wyraźnie podkreślić, iż nie oczekiwano, że młodzi uczestnicy badań będą *expressis verbis* formułować autodefinicje zgodne z charakterystykami nowoczesnej osobowości. Ta teoretyczna kategoria pojęciowa miała jedynie stanowić pewien swoisty punkt odniesienia dla analizy uzyskanych wypowiedzi. Rolą badacza było natomiast podjęcie próby przyporządkowania poszczególnych określeń pojawiających się w wypowiedziach respondentów do poszczególnych wyznaczników osobowości omawianego typu.

Badania zostały przeprowadzone w semestrze letnim roku akademickiego 2012/13 na dwóch publicznych uczelniach UR w Rzeszowie (77%)

i PWSW w Przemysłu (23%)¹. Wzięło w nich udział 449 osób, wśród których 72% to były kobiety, a 28% mężczyźni. Ponad połowa respondentów (54%) pochodzi ze wsi, a pozostałe osoby z miasta (46%). Badaniami objęto pierwsze roczniki studiów stacjonarnych I stopnia z następujących kierunków: prawo (20%), ekonomia (17,6%), politologia (16,7%), socjologia (15,6%), kulturoznawstwo (12%), praca socjalna (8,7%), matematyka (5,3%) oraz informatyka (4,1%). Wybór studentów pierwszego roku był poddyktowany chęcią zapoznania się z poglądami badanych na temat młodości i młodzieży, które to opinie jeszcze nie były ukształtowane przez informacje nabyte w trakcie studiów. Ponadto, uwzględnienie kierunków społecznych i humanistycznych miało na celu dotarcie do takich studentów, których zainteresowania w założeniu wiążą się z obserwacją życia społecznego. W tym aspekcie można więc mówić o celowym doborze próby. Natomiast kierunki studiów zostały wylosowane z warstw (kierunki humanistyczne, społeczne i ścisłe) po to, aby uzyskać próbę potencjalnie zróżnicowaną pod względem cech osobowości wchodzących w zakres zainteresowania problematyki badawczej. W badaniach posłużono się ankietą audytoryjną, która pomimo szeregu swoich ograniczeń jest techniką najbardziej adekwatną w przypadku „skoszarowanych” grup respondentów. Natomiast w części dotyczącej kwestii autocharakterystyk badanej młodzieży zastosowano pytania otwarte. Miało to na celu uniknięcie narzucania uczestnikom badań siatki pojęciowej badacza. Wspomniany dobór próby i otwartą formę pytań zaprojektowano z myślą o jakościowej analizie danych (wykorzystano tu metodę analizy treści w jej postaci jakościowej oraz użyto programu Atlas). Relatywnie duża liczba respondentów miała za zadanie wypełnienie wymogów przewidzianych analiz ilościowych (przeprowadzonych w programie SPSS).

Młodzi o młodości

Ze swobodnych wypowiedzi młodych osób opisujących młodość wyłania się bardzo wielowątkowy i skomplikowany obraz. Okres ten jawi się młodym osobom jako najważniejszy i niepowtarzalny: *w porównaniu z innymi etapami odgrywa on istotną rolę, wręcz powiedziałbym, że jest okresem najważniejszym w życiu człowieka* (Soc. PWSW 85). Jest on postrzegany jako najlepszy, najciekawszy i najpiękniejszy etap życia: *młodość to najpiękniejszy okres w życiu każdego człowieka* (Ekon. UR 223); *dla każdego człowieka okres młodości jest czymś szczególnym, jest okresem, do którego wraca się*

¹Jak wykazała analiza wypowiedzi studentów analogicznych kierunków z obu uczelni (socjologii i politologii), nie ma istotnych różnic w formułowanych przez nich autocharakterystykach. Umożliwiło to zagregowanie danych uzyskanych na postawie odpowiedzi młodych uczestników badań z tychże kierunków.

pamięcią (Kult. UR 2), a jednocześnie jako szybko przemijający i bardzo trudny, gdyż jest to: *okres życia pomiędzy byciem dzieckiem a byciem dojrzałym ustatkowanym człowiekiem* (Infor. UR 227). To czas, kiedy *człowiek nie jest już dzieckiem, ale nie jest jeszcze osobą dorosłą* (Polit. PWSW 290), a *specyfika tego okresu polega na tym, iż okres młodości nigdy już nie wróci, trwa to stosunkowo krótko* (Polit. UR 363). Ponadto, wiele młodych osób nie potrafi jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie: czym jest młodość? Jest ona dla nich nieokreślona, nieuchwytna i względna: *nie da się jednoznacznie scharakteryzować tego okresu życia człowieka w sposób uniwersalny i do końca celny* (Kult. UR 34); *okres młodości każdy z nas przechodzi inaczej, bardzo często wpływ ma na to środowisko i ludzie, którymi się otaczamy* (Mat. UR 219).

Młodość jest dopiero przygotowaniem do „prawdziwego życia”: *młodość jest na tyle dziwnym etapem w życiu, że to właściwie od niego zależy nasza dalsza przyszłość* (Ekon. UR 229). To poszukiwanie własnej drogi, rozmyślenia nad tym, co przyniesie czas, a także krystalizowanie się oczekiwań wobec przyszłości. Młodzi ludzie dorastają i dojrzewają: *młodość zaczyna się z dojrzałością, zdolnością do samodzielnej pracy i ponoszenia odpowiedzialności za swe czyny* (Kult. UR 44). Dorosłeją oni dzięki refleksji nad własnym życiem i pojawiającej się samoświadomości: *czas, by zastanowić się nad własnym życiem* (Ekon. UR 222). Młodzi uczą się odpowiedzialności i samodzielności. Dostrzegają oni zachodzący proces kształtowania się ich osobowości: *człowiek kształtuje swoją osobowość, nabiera przekonań i ideałów, które mają wpływ na jego przyszłe życie* (Kult. UR 33). Na swój sposób są też oni spragnieni autorytetów i wzorców osobowych: *wzorujemy się na rodzicach lub innych autorytetach* (Kult. UR 38); *szukają go w różnych grupach społecznych np. wśród sportowców, muzyków i wielu innych* (Soc. PWSW 63).

Dla młodości charakterystyczna jest ciekawość świata, otwarty umysł i kreatywność. To czas zdobywania wiedzy. Okres ten jest szczególnie interesujący z uwagi na nowe role społeczne i obowiązki. Pasjonujące jest również poszukiwanie swojego miejsca w społeczeństwie. To także moment na podejmowanie ważnych i nieraz trudnych życiowych decyzji: *podejmowanie pierwszych samodzielnych decyzji* (Ekon. UR 245); *muszą podejmować odpowiedzialne decyzje* (Prac. UR 124); *stresujący moment, ponieważ zmuszeni jesteśmy dokonywać wielu wyborów, które mają wpływ na dalsze nasze życie, które ważą na przyszłości* (Ekon. UR 173); *czasem źle podjęte decyzje w tym etapie będą prześladowały do końca życia* (Kult. UR 50). Młodzież pragnie także samorealizacji oraz rozwijania swoich zainteresowań: *w tym wieku człowiek realizuje swoje plany i spełnia marzenia* (Prac.

UR 163); *rozwija zainteresowania* (Mat. UR 200) i *zdolności* (Polit. PWSW 305) oraz „*karierę*” (Mat. UR 199). Co więcej, młodzi ludzie są przy tym bardzo ambitni, a w swych dążeniach bardzo zdeterminowani: *posiada siłę mentalną, dzięki której dąży do realizacji swoich celów* (Prac. UR 150); *stanowczo dąży do osiągnięcia swoich celów* (Soc. UR 120); *ma chęci do robienia rzeczy niemożliwych* (Soc. UR 90). Chcą oni ponadto zdobywać jak najwięcej doświadczeń. Wyraźnie zaznacza się tu jednak różnica pomiędzy nauką (chłodną i racjonalną), a chłonięciem życia w sposób bardzo emocjonalny i zmysłowy: *w młodości ludzie nabywają pewne doświadczenia, które mogą pozytywnie bądź negatywnie zaowocować na starość* (Kult. UR 2); *chcą wszystkiego spróbować, doświadczyć* (Polit. PWSW 308); *spróbować wszystkiego, co się da* (Infor. UR 271); *ludzie w tym okresie pozwalają sobie na wszystko, chcą wszystkiego spróbować* (Ekon. UR 266); *próbować nowych, nieznanych rzeczy* (Kult. UR 13); *jest to też czas eksperymentowania z różnymi zachowaniami, czasami negatywnymi* (Prac. UR 152).

Młodzież rezerwuje sobie ponadto prawo do popełniania pomyłek. Często zdaje sobie sprawę z tego, że wybrana droga jest błędna, przeważa jednakże chęć sprawdzenia się, poznania granic swoich możliwości oraz zaznania konsekwencji źle podjętych decyzji. To życie w myśl zasady „*co nas nie zabije, to nas wzmocni*”: *mam czas na swoje błędy* (Soc. PWSW 74); *człowiek często popełnia błędy, bo brakuje mu doświadczenia i nie do końca wie, jak się zachować* (Prac. UR 129); *popełniają wiele błędów, jednak to sprawia, że stają się silni i uczą się na swoich błędach* (Ekon. UR 223); *możesz robić głupie rzeczy, ale masz szansę poprawić twoje błędy* (Kult. UR 45); *przez różne próby i błędy stara się podejmować najlepsze decyzje i wybory* (Prac UR 146).

Zmiany, jakich doświadczają młodzi ludzie oraz presja otoczenia często skutkują poczuciem niepewności siebie i braku zrozumienia. Czynniki te sprawiają, że młodość staje się szczególnie problematycznym etapem w życiu: *człowiek jest rozdarty pomiędzy tym, co chce robić, mówić itd., a tym, czego oczekuje od niego otoczenie, czuje presję ze strony dorosłych, których uważa (bardzo często błędnie) za wzór do naśladowania* (Kult. UR 40); *młodzi są niepewni siebie, dlatego ukrywają się pod pozorem arogancji, pewności siebie, ryzykownych zachowań itd.* (Kult. UR 24); *młody człowiek czuje się nie rozumiany przez innych* (Mat. UR 219). Młodzież, dostrzegając swoją wyjątkowość pragnie akceptacji, a gdy nie może jej znaleźć u dorosłych, naśladuje wzorce kreowane w mediach lub zwraca się ku swoim rówieśnikom – jako grupom odniesienia – i ulega ich wpływom: *młodzi ludzie są najbardziej podatni na wpływ innych, bo ich osobowość dopiero się kształtuje* (Soc. UR 121); *czerpanie wzorców z gazet, Internetu, wybryki*

chuligańskie, „galerianki” (Polit. PWSW 325).

Młodzi zdają sobie sprawę z niestabilności i zmienności swoich poglądów oraz z tego, że często ulegają innym tylko po to, aby nie stać się outsiderami. Wiąże się to z próbami imponowania i „szpanowania” rówieśnikom, zarozumiałstwem, pozorowaną pewnością siebie i odwagą „na pokaz”. Młodość według badanych często jest też usprawiedliwieniem złego zachowania, co wynika z przekonania o większym zakresie praw, pobłażaniu i tolerancji dla takiej aktywności: *młody wiek usprawiedliwienie złych czynów, nieodpowiedzialności* (Soc. PWSW 58); *młodość ma własne prawa* (Ekon. UR 246). Ponadto, poczucie uzależnienia od dorosłych przy jednoczesnym dążeniu do usamodzielnienia się staje się przyczyną konfliktów z opiekunami i jest źródłem buntu i agresji: *zazwyczaj młodość ma charakter buntowniczy* (Infor. UR 283); *młodzież często buntuje się przeciw całemu światu i w ten sposób go poznaje* (Kult. UR 17); *głupi bunt, byle tylko się sprzeciwić starszym* (Ekon. UR 190); *czas buntu, sprzeciwiania się narzucanym schematom, normom i wartościom, nakazom i zakazom m.in. ze strony rodziców* (Kult. UR 24); *nie słuchamy rad osób nam najbliższych, którzy chcą dla nas jak najlepiej. Wydaje się nam, że są starzy, nic nie wiedzą jak to jest być młodym* (Kult. UR 35).

Piękno młodości wynika natomiast z doświadczenia wolności i swobody oraz coraz większej dozy samodzielności: *zaczynamy podejmować samodzielne decyzje i czuć smak niezależności* (Prawo UR 367). Dla tego okresu symptomatyczne jest optymistyczne podejście do życia i przeświadczenie, że jest to czas na korzystania z jego uroków w myśl zasady „*carpe diem*”: *młodzi chcą w pełni korzystać z życia według powiedzenia „chwytaj dzień”* (Soc. PWSW 64); *nie zastanawiamy się nad tym, co będzie, jakie przyniesie to konsekwencje, lecz skupiamy się na tym, co tu i teraz* (Polit. UR 356); *myślę „nigdy nie umrę”, „wiem co robię”, „jestem tego pewien”* (Socj. PWSW 93); *żyją na razie chwilą, bo twierdzą, że martwić się będą później* (Socj. UR 102); *w młodości dominuje teraźniejszość* (Socj. PWSW 72). Wiąże się to z poczuciem siły i zdrowia przejawiających się w aktywności, dynamice i energii. To okres beztronski, braku odpowiedzialności oraz lekkomyślnych, spontanicznych i nieprzewidywalnych, a także impulsywnych zachowań: *młodość jest najbardziej beztronskim etapem w życiu człowieka* (Kult. UR 38), *większość z nas nie musi się martwić co będzie* (Ekon. UR 185); *jest to etap, w którym jest mniej zmartwień w porównaniu z późniejszymi etapami* (Mat. UR 211); *nie ma się wtedy wielkich życiowych problemów typu utrzymanie rodziny* (Kult. UR 54); *nie jesteśmy odpowiedzialni za kogoś ani też do końca za samych siebie* (Socj. PWSW 65); *w którym nie mamy zbyt dużych obowiązków* (Ekon. UR 249); *człowiek nie musi przejmować się*

swoją sytuacją materialną (Prac. UR 150); *nie dbam o pieniądze, nie muszę myśleć o niczym innym jak zabawie* (Ekon. UR 169); *młodzi udają że nic ich nie obchodzi* (Socj. UR 110); *liczą, że życie będzie proste i bez problemów* (Ekon. UR 192); *nie do końca zdają sobie sprawę z konsekwencji swojego działania* (Ekon. UR 236); *nie myśli się o śmierci, póki nie przydarzy się ona* (Socj. UR 105).

Młodzież potrzebuje ujścia swoich emocji oraz sił witalnych. Dlatego też podstawową potrzebą staje się pragnienie atrakcyjnego spędzania czasu, najlepiej w towarzystwie wielu rówieśników. Ta chęć zabawy jest na tyle silna, że mowa jest wprost o szaleństwie: *młodość jest okresem szaleńczym, zwariowanym, nie ograniczonym* (Kult. UR 5); *jest to z pewnością szalony okres w życiu każdego człowieka* (Ekon. UR 266); *szalone lata, czas rozrywki, zabawy, poznawania życia i jego uroków* (Kult. UR 23); *mamy czas się wyszaleć* (Kult. UR 20); *chcemy się „wyszaleć”, „bawić życiem” imprezować* (Socj. PWSW 61); *powinniśmy się bawić* (Prawo UR 388); *musimy się wyszaleć, wyszumieć* (Mat. UR 208); *może sobie pozwolić na różnego rodzaju szaleństwa* (Ekon. UR 260); *wraz z rówieśnikami robimy szalone rzeczy* (Ekon. UR 267); *najważniejsze jest podtrzymywanie relacji z przyjaciółmi, picie ogromnych ilości alkoholu i ogólna zabawa* (Polit. PWSW 286); *trzeba się także wyszaleć, ponieważ to jest ostatnia szansa* (Infor. UR 270); *w czasie młodości możemy się wybawić w przeciwieństwie do okresu dzieciństwa i starości* (Socj. PWSW 76); *czas, w którym ostatecznie trzeba się wyszaleć, aby w dorosłość wejść z rozsądkiem i powagą odpowiadającą dorastaniu i dojrzewaniu* (Ekon. UR 164); *młodzi zazwyczaj chcą wykorzystać młodość jak najpełniej mogą, nie myślą do końca realnie i odpowiedzialnie* (Kult. UR 11).

W takich okolicznościach szczególnie pociągające staje się kosztowanie zakazanych owoców w postaci różnego używek: *młody człowiek poznaje rzeczy, które w okresie dzieciństwa były dla niego zakazane* (Socj. PWSW 87); *jeśli coś zakazane i niedostępne, my musimy to mieć* (Polit. UR 356); *to co zabronione, zakazane przyciąga naszą uwagę, a zarazem nas fascynuje* (Kult. UR 35); *to, co nieznanne i zakazane zawsze smakuje najlepiej* (Kult. UR 49); *chęć spróbowania tego co wiemy, że jest dla nas złe* (Prawo UR 407); *wtedy też zwykle dochodzi do pierwszych kontaktów z używkami: alkoholem, papierosami, narkotykami itp.* (Polit. PWSW 290); *młodzi robią różne dziwne rzeczy, sięgają po różne używki* (Prac. UR 133); *człowiek chce wszystkiego spróbować (alkohol, narkotyki)* (Ekon. UR 170); *zaczyna się od pierwszego piwa* (Polit. PWSW 344); *ludzie młodzi są najbardziej narażeni na wpadnięcie w nałóg, bo z reguły nastolatki próbują, różnych używek, ponieważ dzięki temu wydaje im się, że są dorośli* (Socj. PWSW 57).

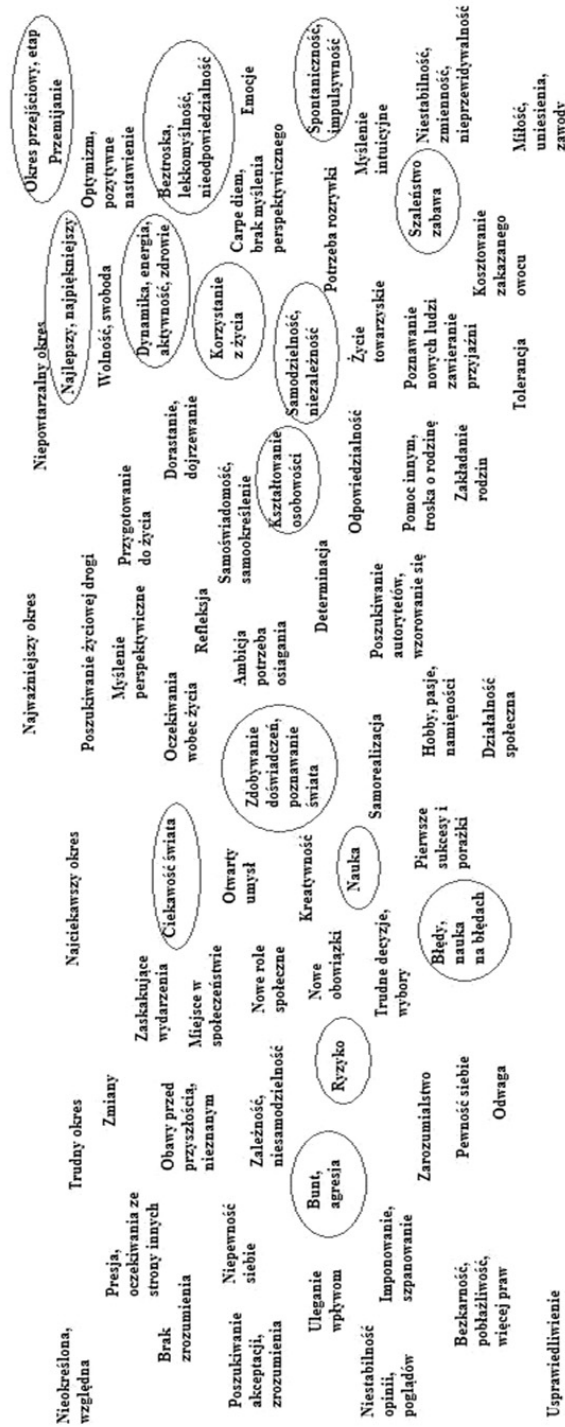
Młodość to również czas pierwszych miłosnych uniesień i zawodów, a także odkrywania swojej seksualności: *człowiek zaczyna się interesować płcią przeciwną* (Ekon. UR 174); *w tym okresie ludzie po raz pierwszy doświadczają silnych doznań emocjonalnych (np. pierwsza miłość)* (Socj. UR 251); *czas pierwszych miłosnych uniesień* (Socj. UR 105); *przeżyli pierwszą nieodwzajemnioną miłość – tragedia, że trzeba się ciąć...* (Ekon. UR 179); *poza tym często młodzi ludzie zaczynają w tym okresie życie seksualne, począwszy od masturbacji do zbliżeń* (Polit. PWSW 290) – por.: schemat 1.

Uwzględniając kontekst wyzwań nowoczesności, które – jak przyjęto na potrzeby niniejszego opracowania przejawiają się w konieczności posiadania atrybutów nowoczesnej osobowości – można stwierdzić, że w sposobie postrzegania młodości przez badaną młodzież pojawiają się aspekty ważne dla współczesnych społeczeństw. Nie są one jednak zbyt silnie akcentowane. Część młodych respondentów wskazuje na to, że młodość wiąże się z żądzą wiedzy i samodoskonaleniem, ciekawością świata i otwartością na nowe doświadczenia, a także z aktywnością i optymizmem w postępowaniu. Młodość pozwala na realizację swoich hobby. Jednak w wypowiedziach zebranych w toku badań nie pojawiają się kwestie związane z uczestnictwem w kulturze, a w tym takie jak czytelnictwo prasy, słuchanie radia i oglądanie TV. Według badanych młodość to także czas na planowanie przyszłości związane z kalkulacją i próbami przewidywania konsekwencji własnych wyborów. Szczególnie tych, które dotyczą ścieżki edukacyjnej. Okres ten w opinii badanych to także ostentacyjne akcentowanie wysokiej samooceny. Jednak takie zachowanie ma raczej stworzyć pewne pozory, mające na celu ukrycie poczucia niepewności siebie oraz niskiej samooceny, które wynikają z głównie z braku doświadczenia życiowego. Tak więc próby prezentowania się młodych osób jako bardziej „przebojowych” niż jest to w rzeczywistości badani oceniają przeważnie jako przejaw nieuzasadnionego zarozumiałstwa.

Ponadto, wśród wypowiedzi na temat młodości nie pojawiają się wcale lub występują jedynie sporadycznie takie kwestie jak szacunek i tolerancja wobec innych oraz akceptacja zmiany. Młodzi respondenci nie kojarzą także młodości z korzystaniem z nowoczesnych technologii informacyjnych. Możliwe jest jednak, że są to dla nich takie oczywiste kompetencje, że nie wymagają one żadnej wzmianki w opisie tego okresu życia. Szczególnie w przypadku swobodnej odpowiedzi na pytanie otwarte.

Młodzi o swoich rówieśnikach

W opinii badanych współczesna młodzież charakteryzuje się przede wszystkim beztroskim podejściem do życia. Rówieśnicy młodych respondentów są także ciekawi świata i żądni wiedzy. Młodzież jest szalona, irracjonalna

Schemat 1. Młodość w opinii badanej młodzieży – mapa pojęć.

Źródło: badania własne. Na schemacie zaznaczono kategorie najsilniej akcentowane przez badanych.

i przejawiająca skłonności do podejmowania ryzyka. Ponadto, cechuje ją także siła i energia, buntowniczość, spontaniczność, skłonność do imprezowania oraz wesołość. Choć badane kobiety i mężczyźni wykazują duże podobieństwo pod względem postrzegania cech i zachowań charakterystycznych dla młodych osób (względny wskaźnik podobieństwa struktur $Z=0,714$), to jednak wyraźne są też różnice w sposobie widzenia rówieśników. W obu przypadkach na pierwszym miejscu wskazywana była beztroska i lekkomyślność, ale taką opinię o współczesnej młodzieży wyrażali zdecydowanie częściej mężczyźni niż kobiety. Ponadto, mężczyźni również częściej niż kobiety wskazywali na takie kwestie, jak: szaleństwo, irracjonalność i ryzykanctwo, siła, energia i żywotność, zabawa i imprezowanie, towarzyskość i rozrywkowość oraz otwartość. Kobiety natomiast częściej niż mężczyźni podkreślały, że obecnie młodzież cechuje ciekawość i żądza wiedzy, nonkonformizm i bunt, spontaniczność, wesołość, a także niecierpliwość i zapalczywość. Największe różnice w charakterystykach młodzieży pomiędzy mężczyznami i kobietami zaznaczają się w przypadku takich cech i zachowań, jak: beztroska, ciekawość i żądza wiedzy oraz spontaniczność. Mężczyźni bardziej niż kobiety postrzegają rówieśników w kategoriach ludycznych – wręcz w kategoriach *physis*. Kobiety częściej niż mężczyźni widzą inne osoby w swoim wieku jako takie, które dążą do niezależności odwołując się bardziej do właściwości należących do sfery *psyche*.

Z uwagi na powyższe dane bardzo interesujący rezultat przyniosło zestawienie charakterystyk współczesnej młodzieży z opiniami badanych na temat własnych cech osobowości oraz zachowań. Jak się okazuje, młodzi respondenci zupełnie inaczej postrzegają siebie niż swoich rówieśników. Podobieństwo pomiędzy poglądami mężczyzn na temat siebie i swoich rówieśników ogółem jest niewielkie (względny wskaźnik podobieństwa struktur $Z=0,331$), a w przypadku kobiet jest ono jeszcze mniejsze (względny wskaźnik podobieństwa struktur $Z=0,356$). Przy czym należy podkreślić, że prawie we wszystkich przypadkach różnica ta jest *in minus*. Cechą, jaka w opinii badanych charakteryzuje ich w większym stopniu niż ich rówieśników jest wesołość. Ponadto, w porównaniu z ogólnym obrazem młodzieży kobiety widzą siebie jako osoby bardziej niecierpliwe i zapalczywe, a przy tym towarzyskie i rozrywkowe oraz otwarte. Jediną cechą, jaka jest właściwa zarówno młodzieży *in gremio*, jak i badanym młodym osobom jest aktywność, aczkolwiek ogółem odnosi się ona raczej do niewielkiej części młodych osób – por.: tabela 1.

Tabela 1

Postrzeżenie cech współczesnej młodzieży a postrzeżenie siebie – ogółem i wg płci
(dane w %)

Cecha	Młodzież w opinii badanych ogółem *	Meżczyźni o rówieśnikach	Kobiety o rówieśnikach	Meżczyźni o sobie	Kobiety o sobie
	N=449	N=125	N=324	N=125	N=324
beztroska, lekkomyślność, niedojrzałość	40,5	50,4	37,4	7,2	5,0
ciekawość, żądza wiedzy	19,4	9,6	23,3	7,2	5,0
szaleństwo, irracjonalność, ryzykanctwo	18,9	20,0	18,6	2,4	4,4
siła, energia, żywotność	16,0	16,8	15,1	3,2	0,9
nonkonformizm, bunt	14,5	11,2	16,0	1,6	1,9
spontaniczność	12,4	4,8	15,4	3,2	8,5
zabawa, imprezowanie	12,2	13,6	11,6	0,8	1,9
wesołość	10,9	9,6	11,6	13,6	25,2
towarzystwo, rozrywkowość	9,3	9,7	8,0	7,2	11,9
niecierpliwość, zapalczywość	9,0	6,4	10,1	6,4	16,4
aktywność	8,4	8,0	8,5	8,0	8,5
otwartość	8,4	11,2	7,2	2,4	10,7

Źródło: badania własne.

*) Dane nie sumują się do 100%, gdyż badani mieli możliwość udzielenia więcej niż 1 odpowiedzi. Uwzględniono najczęstsze wskazania.

Odniesienie wskazywanych przez młodych uczestników badań cech młodzieży do koncepcji nowoczesnej osobowości wykazało, że najczęściej wybieraną cechą są wysokie aspiracje oświatowe i zawodowe, wyrażające się poprzez świadomość konieczności ustawicznego kształcenia się oraz ciekawość świata (19,4%). Jak widać, ten szczególnie ważny atrybut w kształtującym się społeczeństwie wiedzy przypisuje młodzieży jedynie co piąty respondent. Pozostałe charakterystyki uzyskały jeszcze mniejsze odsetki wskazań: aktywność (16,0%); otwartość na nowe doświadczenia (8,2%); optymizm w postępowaniu (4,7%); akceptacja zmiany (2,7%); umiejętność planowania (2,4%); samodoskonalenie (0,4%); szacunek dla innych, tolerancja

(0,4%). Natomiast w opisie współczesnej młodzieży nie pojawiły się takie kwestie, jak: wysoka samoocena; zdolność do zbierania informacji o faktach i umiejętność korzystania z wiedzy w podejmowanych działaniach; skłonność do kalkulacji i przewidywania; umiejętność korzystania z nowoczesnej techniki; czytelnictwo prasy, słuchanie radia, oglądanie TV; rozumienie logiki procesów produkcyjnych i zasad podejmowania decyzji na szczeblach podstawowych.

Młodzi o sobie

Badana młodzież we własnej opinii znacznie różni się od tego, jaka według niej jest dzisiejsza młodzież. W przypadku własnych cech szczególnie akcentowane są takie, jak: uczynność, konsekwencja, determinacja i zdyscyplinowanie oraz wesołość i sympatyczność. Badani określili się także jako osoby cierpliwe, opanowane, ulegające emocjom, wrażliwe i ambitne. Jednakże zestawienie odpowiedzi mężczyzn i kobiet wykazało różnice w postrzeganiu siebie (względny wskaźnik podobieństwa struktur $Z=0,535$), które okazały się zdecydowanie bardziej znaczące niż było to w przypadku charakterystyki współczesnej młodzieży. Może wynikać to z faktu, że dla ogólnego obrazu młodzieży istotna jest nie tylko własna opinia, będąca następstwem obserwacji znanych sobie rówieśników, ale także medialne informacje dotyczące młodych osób. Tym samym wśród badanych osób wizerunek młodzieży jako kategorii społecznej jest bardziej ujednoczony niż jest to w przypadku samooceny.

Mężczyźni biorący udział w badaniach przede wszystkim wskazują na swoją cierpliwość i opanowanie oraz inteligencję i pomysłowość. Uważają oni również, że są uczynni, szczerzy i uczciwi, a także nieśmiali i nietowarzyscy. Ponadto, w przypadku młodych respondentów wyróżniającym się cechami są: wesołość, konsekwencja i determinacja, emocjonalność i wrażliwość oraz sympatyczność i poczucie humoru oraz ambicja. Niektórzy badani mężczyźni mieli problem z określeniem swoich charakterystycznych cech. W takim przypadku padały następujące odpowiedzi: *tutaj się nie wypowiem, to raczej inni powinni* (Prawo UR 369); *nie wiem, ciężko siebie określić* (Politologia PWSW 305); *niestety, nie jestem w stanie określić siebie* (Informatyka UR 274). Kobiety natomiast widzą siebie przede wszystkim jako osoby konsekwentne, zdeterminowane i zdyscyplinowane, a także uczynne, sympatyczne i wesołe. Ważnymi ich cechami są także emocjonalność i wrażliwość oraz ambicja, odpowiedzialność i dojrzałość, a ponadto: koleżeństwo i przyjaźliwość, niecierpliwość i zapalczywość, szczerłość i uczciwość.

Porównanie odpowiedzi mężczyzn i kobiet dotyczące własnych cech wykazało istnienie różnic pokrywających się ze stereotypowym postrzeganiem

płci, opierającym się na opozycji racjonalności i emocjonalności jako atrybutów odpowiednio męskości i kobiecości. W tym momencie otwartym pozostaje jednak pytanie, czy jest to faktyczna ocena samych siebie, mająca uzasadnienie w rzeczywistych cechach (a wówczas mielibyśmy do czynienia najprawdopodobniej z efektem socjalizacji pierwotnej) czy też jest to przejaw tzw. jaźni odzwierciedlonej, czyli postrzegania siebie wynikającego z tego, jak postrzegają nas inni. Ponadto, kobiety w porównaniu z mężczyznami wykazały większą inwencję w kwestii autodefinicji. Wskazuje na to fakt, iż arbitralnie przyjęta w analizie cezurą 10% wskazań w przypadku mężczyzn objęła jedynie dziesięć cech, a kobiet aż osiemnaście – por.: tabela 2.

Tabela 2

Postrzeganie siebie przez badaną młodzież według odsetka wskazań i płci (dane w %)

Cecha*	młodzież ogółem	mężczyzna	kobieta
	N=449	N=125	N=324
uczynność	23,2	15,2	26,7
konsekwencja, determinacja, zdyscyplinowanie	22,9	12,8	27,0
wesołość	21,6	13,6	25,2
sympatyczność	21,2	11,2	25,5
cierpliwość, opanowanie	18,9	28,8	15,4
emocjonalność, wrażliwość	18,7	12,0	21,7
ambicja	16,5	10,4	19,2
inteligencja, pomysłowość	15,6	18,4	14,8
odpowiedzialność, dojrzałość	15,1	7,2	18,2
szczerłość, uczciwość	15,1	14,4	15,7
koleżeństwo, przyjacielskość	13,8	4,0	17,6
niecierpliwość, zapalczywość	13,4	6,4	16,4
nietowarzyskość, nieśmiałość	13,1	14,4	12,9
lenistwo	10,9	9,6	11,6
towarzyskość, rozrywkowość	10,5	7,2	11,9
kultura osobista	9,4	5,6	11,0
otwartość	8,2	2,4	10,7
systematyczność	7,6	1,6	10,1

Źródło: badania własne.

*) Uwzględniono cechy uzyskujące więcej wskazań niż 10% przynajmniej w jednej z kategorii danych.

***) Dane nie sumują się do 100%, gdyż badani mieli możliwość udzielenia więcej niż 1 odpowiedzi.

Jeśli w przypadku postrzegania młodzieży jako takiej, charakterystyki nowoczesnej osobowości występowały rzadko lub wcale, to autocharakterystyki badanej młodzieży jeszcze rzadziej uwzględniają te cechy. Rozkład odpowiedzi przedstawia się tu następująco: aktywność i otwartość na nowe doświadczenia (odpowiednio po 8,2%); szacunek dla innych, tolerancja (7,3%); wysokie aspiracje oświatowe i zawodowe (5,8%); optymizm w postępowaniu (5,6%); wysoka samoocena (0,9%); samodoskonalenie (0,4%) oraz akceptacja zmiany (0,2%). Nie pojawiają się natomiast takie kwestie, jak: umiejętność planowania; zdolność do zbierania informacji o faktach i umiejętność korzystania z wiedzy w podejmowanych działaniach; skłonność do kalkulacji i przewidywania; umiejętność korzystania z nowoczesnej techniki; czytelnictwo prasy, słuchanie radia, oglądanie TV; rozumienie logiki procesów produkcyjnych i zasad podejmowania decyzji na szczeblach podstawowych.

Zakończenie

Ponieważ dzisiejsza młodzież zmuszona jest borykać się z problemem dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości, to każda decyzja podjęta w tym okresie życia obarczona jest dużym ryzykiem (Beck 2002, s. 121). Ważne jest więc jak najbardziej racjonalne podejście do planowania swojej przyszłości, po to, aby zwiększyć prawdopodobieństwo trafnych wyborów. Wiąże się to z umiejętnością diagnozowania warunków efektywnego funkcjonowania w społeczeństwie. Tymczasem, jak wynika z prezentowanych badań, młodzież postrzega młodość przeważnie jako najlepszy, choć trudny czas, który szybko przemija i dlatego należy go jak najlepiej spożytkować. Jednak główny nacisk nie jest tu położony na nabywanie kompetencji – choć to jest też uwzględniane – ale na silnie artykułowany aspekt ludyczny. Jeśli chodzi o przygotowanie do życia, to w znacznej mierze dotyczy to umiejętności społecznych, a nie *sensu stricte* zdobywania wiedzy. Nie odmawiając młodemu osobom prawa do „korzystania z życia” warto jednak podkreślić, że w kontekście kształtującego się społeczeństwa wiedzy zbyt mało uwagi poświęcają oni kwestii kształcenia się nie tylko w wymiarze formalnym.

Ponadto, z uzyskanych wyników wyłania się nieco stereotypowy sposób postrzegania przez młodych respondentów swoich rówieśników. W opinii badanych młodzież ma bowiem przeważnie cechy negatywne i jednocześnie takie, które są świadectwem niedojrzałości (beztroska, lekkomyślność, szaleństwo, irracjonalność, ryzykanctwo, buntowniczość itp.). Zupełnie nie odpowiadają one wymogom współczesnych społeczeństw, zoperacjonalizowanym w postaci koncepcji nowoczesnej osobowości. Jednakże na to, że chodzi tu o pewne uproszczenia wyraźnie wskazują autocharakterystyki badanych

– co istotne – również młodych ludzi. Z autodefinicji młodych respondentów wynika, że w porównaniu z młodzieżą jako taką, badani skrajnie odmiennie określają swoje cechy. We własnej opinii są oni uczynni, konsekwentni, zdeterminowani i zdyscyplinowani, a także weseli i sympatyczni. Jak widać, młodość jest więc postrzegana w kategoriach „postulatywnych”. Uczestnicy badań bardzo często rozpoczynali wypowiedź zwrotem „młodość powinna być...”. Rówieśnicy odbierani są natomiast w sposób stereotypowy („większość młodych osób jest...”). W obu przypadkach w grę może wchodzić nie tylko własne doświadczenie badanych (na co dzień mają kontakt z osobami, które same siebie określają jako uczynne, odpowiedzialne itp.), ale także wizerunek medialny młodości i młodzieży oraz subiektywne poglądy dorosłych w tych kwestiach.

Co więcej, zestawienie wypowiedzi badanych młodych osób dotyczących młodości, cech rówieśników i ich własnych z charakterystykami nowoczesnej osobowości wykazało znaczne i znaczące różnice. Porównanie to wykazało pewną niespójność w poglądach młodzieży na temat wspomnianych zagadnień. Rodzi to konieczność jak najwcześniejszego uświadamiania młodym ludziom i w jak najbardziej atrakcyjnej dla nich formie tego, czego najprawdopodobniej będzie się od nich wymagało w przyszłości. Przy czym należy tu jednak wziąć pod uwagę oczywisty problem, wynikający z formułowania jakichkolwiek prognoz szczególnie w tak dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości społecznej.

Na koniec trzeba też wspomnieć o pytaniach natury metodologicznej, dotyczących relacji pomiędzy uzyskiwanymi wynikami badań a narzędziami badawczymi, jakie są w nich stosowane. W kontekście zaprezentowanych wyżej danych należy się zastanowić, czy występujący w przypadku autocharakterystyk brak znaczących odniesień do nowoczesnej osobowości jest rezultatem braku wiedzy o tego rodzaju koncepcji czy też faktycznie te cechy nie wchodzą w zakres autodefinicji młodych osób. Ideą wykorzystania pytania otwartego miało być uniknięcie sugerowania odpowiedzi (Gruszczyński 2003, s. 33) i uzyskanie faktycznego obrazu samych siebie. Czy jednak zastosowanie pytania zamkniętego, które uwzględniałoby cechy nowoczesnej osobowości przyniosłoby inne rezultaty? A znowu czy te nie byłyby jedynie efektem tzw. uwrażliwiającego efektu badania? Czy w takim razie cechy młodzieży będą się objawiać badaczom w zależności od rodzaju postawionego pytania?

Problematyczna jest także kwestia reprezentatywności uzyskiwanych wyników. Dla przykładu, młodzież biorąca udział w badaniach Krystyny Szafraniec – zrealizowanych na dużej próbie w grupie wiekowej (od 16 do 19 lat), tj. zbliżonej do tej, jaką objęły badania zaprezentowane w niniej-

szym opracowaniu – do opisu swoich cech osobowościowych używała zupełnie innych określeń, tj. szanujący innych, uczciwy, rodzinny, przyzwoity, uczuciowy i wrażliwy, zwyczajny, oszczędny, skromny, ambitny i wytrwały, krytyczny, religijny, przebojowy, zaradny, inteligentny, zdystansowany, myślący o kraju (Szafraniec 2011, s. 44). Jaka wobec tego jest faktycznie młodzież i czy można w ogóle mówić o młodzieży *sui generis*, jeśli uzyskiwane wyniki badań nad nią są uzależnione od formy zadanych pytań, wielkości próby, a także miejsca przeprowadzenia badań? Tym bardziej, że wystarczy w analizach uwzględnić jedynie płeć badanych, aby objawiły się istotne różnice w autocharakterystykach już nawet wewnątrz prób badawczych. Wobec tego, czy nie jest więc konieczne przyjęcie założenia, że młodzież jest bardzo zróżnicowana, a przez to nie należy generalizować wyników badań nawet wówczas, gdy zostają spełnione statystyczne warunki reprezentatywności próby badawczej.

Literatura

- BAUMAN Z. (1993), Ponowoczesne wzory osobowe, [w:] „Studia socjologiczne”, nr 2, Warszawa.
- BECK U. (2002), Społeczeństwo ryzyka, Warszawa.
- BECK U., GIDDENS A., LASH S. (2009), Modernizacja refleksyjna, Warszawa.
- BOURDIEU P., PASSERON J-C. (1990), Reprodukcyjność. Elementy teorii systemu nauczania, Warszawa.
- CASTELLS M. (2003), Galaktyka Internetu, Poznań.
- DRUCKER P. F. (1999), Społeczeństwo pokapitalistyczne, Warszawa.
- GOBAN-KLAS T. (2002), Media i komunikowanie masowe, Warszawa.
- GRUSZCZYŃSKI L. A. (2003), Kwestionariusze w socjologii, Katowice.
- INKELES A., SMITH D. N. (1984), W stronę definicji człowieka nowoczesnego, [w:] Tradycja i nowoczesność, red. J. Kurczewska, J. Szacki, Warszawa.
- KOZIELECKI J. (1988), O człowieku wielowymiarowym. Eseje psychologiczne, Warszawa.
- KRZYSZTOFEK K., SZCZEPAŃSKI M. S. (2002), Zrozumieć rozwój: od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych, Katowice.
- MATTELART A. (2001), Społeczeństwo informacji, Kraków.

- SARAPATA A. (1993), *Nowoczesność Polaków. Część pierwsza: W poszukiwaniu modelu nowoczesnego Polaka*, Warszawa.
- SZAFRANIEC K. (2011), *Młodzi 2011*, Warszawa.
- ZACHER L. W. (1997), *Rewolucja informatyczna i społeczeństwo. Niektóre trendy, zjawiska i kontrowersje*, [w:] *Rewolucja informatyczna i społeczeństwo*, red. L. W. Zacher, Warszawa.
- ZNANIECKI F. (1976), *Nota metodologiczna*, [w:] *Chłop polski w Europie i Ameryce*, red. F. Znaniecki, W. I. Thomas, Warszawa.
- ZNANIECKI F. (2001), *Socjologia wychowania, T. I*, Warszawa.

Wojciech Broszkiewicz

The youth about youth – defining youth and personality traits of young people in the context of contemporary challenges

Keywords: youth, students, contemporary society, modern personality.

The author of the paper focused on the attempt (via the questionnaire survey) to obtain the answers to the following questions: How do the youth define the period of youth? Are the youth aware of the requirements of modern times? What qualities do the youth use to describe themselves? Do these characteristics correspond to those preferred in a modern society? The group of respondents included University of Rzeszów students representing various subject areas (e.g., sociology, social work, cultural sciences, political sciences, economy) and the students of East European State Higher School in Przemyśl (e.g., sociology, political sciences). The study was conducted in the summer semester in the academic year 2012/2013. Contrary to objective expectations, the youth see the period of youth rather as the period of carelessness, joy and pursuing their passion. What is more, personal traits which the young people use to describe themselves differ from the ones characteristic for the above-mentioned modern personality. Such a result would indicate that the youth is not aware very well of the importance of the period they are in from the perspective of their future. Such a situation does not bode well for planning the effective life strategies.